

Sodan herättämät pelon tunteet talvi- ja jatkosodan muisteluissa

Aleksandra Pulliainen

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Toukokuu 2026

Turku

Kandidaatintutkielma

Tutkinto-ohjelma, oppiaine: Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma

Tekijä: Aleksandra Pulliainen

Otsikko: Sodan herättämät pelon tunteet talvi- ja jatkosodan muisteluissa

Sivumäärä: 22 sivua

Tämän tutkimuksen aiheena on selvittää sodan herättämiä pelon tunteita talvi- ja jatkosodan muisteluissa, koska tunteita on vähemmän tutkittu etenkin talvi- ja jatkosodasta sekä muistelukertomuksista Suomen näkökulmasta. Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää miten pelkoa sanoitetaan jälkikäteisissä muistelukertomuksissa talvi- ja jatkosodassa sekä mihin asioihin pelko kohdistui muistelijoiden kertomuksissa. Alkuperäisaineistona käytän Markku Vainion ja Ilpo Norokorven kokoamaa muistelu kirjaa (2008) Sota ja Rauma: Raumalaisten muisteluksia talvi- ja jatkosodan päiviltä sieltä jostakin ja kotirintamalta. Olen valinnut henkilöt teoksesta siten, että henkilöt kuvaavat omissa muistelmissaan jollakin tavalla pelon tunnetta. Tutkielma rakentuu temaattisesti, koska yhdistelen eri aikojen kokemuksia saman otsikon alle sekä vertaan jo kokoan aineiston ilmiön mukaan. Alkuperäisaineistosta tarkastelen pelon tunnetta myös kokonaisuutena enkä keskity kronologisuuteen.

Pelko ilmenee pelon sanoittamisena ja muistamisen tapana sekä pelon kohteina sotamuisteluissa. Pelkoa kuvataan muistelmassa suorasti ja epäsuorasti sekä myös jälkikäteisenä tulkintana ja muisteluiden muokkaamana vaikutuksena. Pelon kohteita muisteluissa on taistelutilanteet, jatkuva epävarmuus ja odotus sodasta sekä sodan laajemmat pelot, kuten esimerkiksi arjen olosuhteet ja tulevaisuus. Tutkimuksessa käy ilmi se, että pelkoa kuvataan muistelmassa osittain todella vähän, mutta osa muistelijoista kuvaa pelon tunnetta myös hyvin tarkasti etenkin siitä näkökulmasta mitä kautta pelko ilmenee sota-aikana. Muistelmassa pelko käy ilmi myös esimerkiksi erilaisten mielialojen kautta.

Avainsanat: muistelmat, talvisota, jatkosota, tunteet, pelko

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
2 Pelon sanoittaminen ja muistamisen tavat	9
2.1 Pelon kuvaaminen suorasti ja epäsuorasti muistelmissa	9
2.2 Pelon jälkikäteinen tulkinta sekä muisteluiden muokkaama vaikutus	11
3 Pelon kohteet sotamuisteluissa	13
3.1 Taistelutilanteessa aiheutuneet pelon tunteet	13
3.2 Jatkuva epävarmuus ja odotus sodasta	14
3.3 Sodan laajemmat pelot: koti, tulevaisuus, arjen olosuhteiden epävarmuus sekä yksinäisyys	16
4 Pelon ilmeneminen	19
Lähteet	20
Liitteet	22
Liite 1. Henkilöt	22

1 Johdanto

Latvalan ja Laurénin artikkelissa “The Sensitive Interpretation of Emotions: Methodological Perspective on Studying Meanings in Written Life-Historical Narratives” kerrotaan siitä, kuinka Oral History -lehdessä vuonna 2010 keskitytään erikoisnumerossa “Emotions” tunteisiin, jossa avataan käsitettä “emotionaalinen käänne” humanistisissa ja yhteiskuntatieteissä. Siinä korostetaan muistojen ja tunteiden välistä suhdetta tarkastelemalla esimerkiksi häpeää, iloa sekä kipua. Latvala ja Laurénin artikkelissa käsitellään pelon kokemusten merkityksellisyyttä sekä sitä, kuinka tekstuaalisesta näkökulmasta tunteisiin liittyviä muistoja voidaan lähestyä joidenkin lähiluvun menetelmien mukaan.

Elämäkerrallisten tekstien ja muistelmien tulkintaan on lähilukua folkloristit soveltaneet.¹

Pelon ilmaisut näkyvät selvästi sota-ajan kertomuksissa, koska niihin sisältyy tyypillisesti pelottavia ilmaisuja. Pelko ilmenee eri muodoissa subjektiivisesti, kuten esimerkiksi siten, että se merkitsee pelkoa lähestyvistä katastrofista tai tarvetta puolustautua. Erilaisia muotoja subjektiivisesta pelosta on myös kuoleman lähestymine tai tarve puolustaa itseään voimakkaasti. Pelkoon liittyviä merkityksiä voi osoittaa myös pelon ilmaisuja sisältävän pelon narratiivin kautta. Erilaisista tapahtumista ihmiset kirjoittavat, mutta myös niihin liittyvistä tunteista. Ihmiset voivat kokea samanlaisia tunteita, vaikka kokemukset ja tunteet ovat henkilökohtaisia.²

Vuonna 2006 lanseerattiin Suomeen tutkimuksellisesti uusi sotahistoria. Se on antanut nimen monenlaisille tutkimuksille, joita olisi ollut vaikea tai mahdoton ymmärtää enää sotahistoriana perinteisessä merkityksessä. Käsitteenä uusi sotahistoria on hyvin häilyvä. Se on innoittanut sodan kokeneiden ihmisten päiväkirjojen, muistelmien ja kirjeenvaihdon julkaisemista.³

Monia viitekohteita kattaa sotahistorian alan suuri lähestymistapojen kirjo. Hyvin yleisluontoisesti voidaan kuvata terminä uutta sotahistoriaa sekä termin iän vaikutus siihen.⁴ Eri suunnilta tulevia käsitteitä ja teoreettisia näkökulmia muistin, muistamisen ja muistokulttuurien tutkijat hyödyntävät, mutta yksityisen ja kollektiivisen muistamisen välistä suhdetta on keskeistä tarkastella.⁵

¹ Latvala & Laurén 2012, 127.

² Latvala & Laurén 2012, 126, 127.

³ Kinnunen & Kivimäki 2018, 381.

⁴ Hoffenaar 2021, 5, 9.

⁵ Kinnunen & Kivimäki 2018, 379.

Muistelijan omaan elämäänsä liittyvät tapahtumat sekä kokemukset ovat kertomuskerronnan ja kertomusten aiheiden kannalta tärkeitä. Menneisyyttä käsittelevää puhetta tai kirjoitusta sekä menneen mieleen palauttamiseen pyrkiviä kognitiivisia prosesseja tarkoittaa muistelun käsite. Muistelussa muistelijat pohtivat menneisyyttä yhdessä, ja käsittelevät sekä elämänvaiheita ja henkilökohtaisia kokemuksia että historiallisiksi miellettyjä tapahtumia, yleisesti, yhteisesti koettuna, joka on yleensä puhe- ja vuorovaikutustapahtuma. Menneisyyden puutteellisena rekonstruktiona ei ensisijaisesti eikä pelkästään nykyisin tarkastella muistelupuhetta tai muistitietoa. Vaan tutkijan ja muistelijoiden välisenä vuorovaikutustapahtumana, sekä yhteisöllisenä menneisyyden tulkintaa tai tulkintaprosessina. Monenlaista kerrontaa, sekä vapaamuotoisia kuvauksia ja erilaisia kertomuksia sisältää muisteluaineistot. Kertojansa omaisuutta on henkilökohtainen kertomus, jossa kertoja/kokija esittää sisältöä, mutta muutkin voivat tuntea sen sisällön.⁶

Yhden artikkelikokoelman vaikutuksesta ei uusi sotahistoria kuitenkaan synny. Se antaa nimen muutokselle sotahistorian tutkimuksessa, joka on jo jonkin aikaa kypsänyt. Tutkimuksen kohteeksi on uuden sotahistorian keskeisenä piirteenä ollut ottaa kyseenalaistamattomia toimijoita tai taustaoletuksia. Suomessa on ilmestynyt yli 200 sotakirjaa vuosista 1939-1944, joita voi tarkastella eri näkökulmasta. Tunteita ja kokemuksia kirjattiin kirjoihin. Keskeinen tutkimuskohde on tullut sodan kulttuurihistorian muistamisesta ja muistokulttuureista.⁷

Tämän tutkimuksen alkuperäisaineistona käytän Markku Vainio ja Ilpo Norokorven kokoamaa muistelukirjaa (2008) Sota ja Rauma: Raumalaisten muisteluksia talvi- ja jatkosodan päiviltä sieltä jostakin ja kotirintamalta. Rauma -teos on tallennettu yhteistyönä Pertti Peltosen johtaman projektiryhmän ansiosta. Teoksessa ei kerrota suoraan, koska muistelmat on kerätty, mutta päättelin, että muutamia vuosia ennen vuotta 2008, kun teos on julkaistu. Kertojina teoksessa ovat syntyperäiset raumalaiset tai jossakin vaiheessa Raumalle muuttaneet sodan ja sota-ajan kokeneet miehet ja naiset. Kertojat taistelivat sodissa kaikkialla, Hangosta ja Suomenlahdelta Jäämeren rannikolle asti sekä myös kaikissa aselajeissa. Teoksessa kerrotaan, että “Suurin osa kirjan kertojista taisteli talvisodassa Jalkaväkirykmentin 8:n toisessa pataljoonassa Summan Suokannassa ja jatkosodassa Jalkaväkirykmentin 56:ssä sekä Kenttätykistörykmentin 5:n toisessa patteristossa eli Rauman patteristossa, sillä näihin

⁶ Ukkonen 2000, 13, 15, 24, 39, 93.

⁷ Kinnunen & Kivimäki 2018, 373, 375, 378.

joukkoihin määriteltiin valtaosa raumalaisista viime sotien taistelijoista.”⁸ Olen valinnut henkilöt teoksesta siten, että henkilöt kuvaavat omissa muistelmissaan jollakin tavalla pelon tunnetta.

Mahdollisimman monia ihmisiä haastatteleamalla on pyritty oikomaan unohtamisen, salailun sekä kaunistelun aiheuttamat vääristymät. Tämä on muisteluaineistojen luotettavuutta painottava lähdekritiikin näkökulma.⁹ Jotta voidaan ymmärtää kirjoittajan luovasti käyttämät erilaiset genret, ilmaisut sekä käsitteet, on huolellinen ja yksityiskohtainen lukeminen hyödyllistä.¹⁰ Alkuperäisaineistoa pitää lukea huolella, jotta ei tulkintoihin tule vääristymiä. Huolella pitää valita myös tarkasteltavat henkilöt, jotta saa mahdollisimman luotettavia päätelmiä. Tarkastelen laajasti erilaisia henkilöitä, joiden ajatukset jollain tapaa liittyvät pelon tunteeseen sota-aikana, sillä alkuperäistä aineistoa on paljon. Tämän takia on pitänyt rajata henkilöiden määrää tutkimuksessa, jotta ei tulisi liian laaja. Olen ottanut monien ihmisten näkökulmia pelon tunteeseen myös siksi, koska jokainen henkilö kirjoittaa muistelmissaan omalla tavallaan. Jotkut ovat saattaneet unohtaa tai ei kerro kaikkea muistelmissa, joten pystyy sen perusteella myös analysoimaan pelon tunnetta kokonaisvaltaisesti.

Olen valinnut työn näkökulmaksi sodan herättämät pelon tunteet talvi- ja jatkosodan muisteluissa, koska tunteita on vähemmän tutkittu etenkin talvi- ja jatkosodasta sekä muistelukertomuksista Suomen näkökulmasta. Tutkielmassa en keskity kronologisuuteen talvi- ja jatkosodan aikana vaan tarkastelen pelon tunteita kokonaisuutena alkuperäisaineistosta. Tutkielma rakentuu temaattisesti, koska yhdistelen eri aikojen kokemuksia saman otsikon alle sekä vertaan ja kokoan aineiston ilmiön mukaan. Yhden tutkimuksen löysin Tampereen yliopiston Jenni Kontkasan (2023) kandidaatin tutkielman aiheesta “Talvi- ja jatkosodan psyykinen vaikutus suomalaiseen perheeseen: Isä lasten kertomuksissa”. Tämä kandidaattitutkielma kohteena oli eniten perheet, mutta liittyy muistihistoriallisesta näkökulmasta jonkin verran omaan aiheeseeni.¹¹ Muisteluissa on kuvattu myös paljon arkea sekä sota-aikaa, mutta haluan nimenomaan keskittyä sodan herättämiin pelon tunteisiin. Muistelmissa on myös muutamia sotapäiväkirjoja sekä kuvia, mutta jätän ne analyysin ulkopuolelle, ja keskityn pelkästään muisteluihin, koska aineistoa olisi muuten todella paljon. Muistelmissa kuvataan sekä rintamaa että kotirintamaa, mutta keskitytään

⁸ Vainio & Norokorpi 2008, 6, 7.

⁹ Ukkonen 2000, 88.

¹⁰ Latvala & Laurén 2012, 128.

¹¹ Jenni Kontkasan kandidaatin tutkielma: Talvi- ja jatkosodan psyykinen vaikutus suomalaiseen perheeseen: Isä lasten kertomuksissa, 2023.

etenkin kotirintamaan. Tämän pohjalta olen luonut tutkimuskysymykset, jotka ovat: Miten pelkoa sanoitetaan jälkikäteisissä muistelukertomuksissa talvi- ja jatkosodassa? Mihin asioihin pelko kohdistui muistelijoiden kertomuksissa?

Käytän analyysin tukena Taina Ukkosen (2000) teosta *“Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemusten tuottamisprosessina”*. Menneisyyden mieleen palauttamisesta ja tulkinnasta on elämänvaiheiden ja kokemusten muistelussa kyse. Muisteluaineistojen avulla on tutkittu esimerkiksi kansanomaista historiaa tai jonkin yhteisön elämää ja perinnettä. Keskeisin lähdekriittisissä pohdinnoissa on muistelun ja menneen todellisuuden suhde eli miten ja mitä muistot siis voivat kertoa menneisyydestä. Ajan kulumisen sekä tietoiset tai tiedostamattomat salaamiset, estot ja väärinymmärrykset muuttaa ja rappeuttaa kaikkea muistitietoa.¹²

Uutta sota-historiaa on tutkittu paljon. Käytän analyysin tukena Tiina Kinnusen ja Ville Kivimäen artikkelia (2018) *“Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä: toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa.”* teoksessa Uusi sotahistoria. Ilari Taskinen (2018) on kirjoittanut myös uudesta sotahistoriasta artikkelissaan *“Kokemuksista ylirajallisuuteen: Sotahistorian uudet virtaukset ja kansainväliset keskustelut 1999-luvulta tähän päivään.”* teoksessa Uusi sotahistoria, jota käytän myös analyysin tukena. Inhimillisestä, sodan kuvaa muuttavasta näkökulmasta oli jotain, josta löysi välitöntä kosketuspintaa sodan sosiaali- ja kulttuurihistoriaan.¹³

Ilona Pajari kirjoittaa jatkosodasta sekä uudesta sotahistoriasta artikkelissaan (2018) *“Lyhyen sodan ja suuren tulevaisuuden odotus Suomessa kesällä 1941.”* teoksessa Uusi sotahistoria. Käytän tätä aineistoa tunteiden analysoinnin tukena sekä jatkosodan kontekstoinnin pohjana siten, että vertaan omia näkökulmia tutkimuskirjallisuuteen. Myös Sampo Ahto on kirjoittanut teoksessaan (1989) talvisodan mielialoista Suomessa talvella 1939-1940. Tämä teos avaa näkökulmia erilaisille mielialoille talvi- ja jatkosodan aikaan, joita pystyy käyttämään myös analyysin tukena.

Jonkin verran on myös kansainvälisesti kirjoitettu pelosta, stressistä sekä elämäkulusta. Ville Kivimäki kirjoittaa artikkelissaan (2025) *“Predisposed vulnerabilities and survival among the Finnish soldiers of World War II: historical life course approach”* siitä, kuinka ihmisten

¹² Ukkonen 2000, 11, 12, 88, 95.

¹³ Taskinen 2018, 384.

käyttäytymiseen ja elämänkulun etenemiseen vaikuttavat menneet kokemukset.¹⁴ Tämän artikkeli ei suoraan liity pelon tunteeseen talvi- ja jatkosodassa, mutta tämän avulla pystyy selittämään millä tavalla pelko esiintyy muistelmissa. Tutkimuksessa yhdistän omia havaintoja aluperäisaineistosta lähteisiin ja niiden pohjalta lähden kirjoittamaan käsittelykuluja. Käsittelyluvut lähden rakentamaan kahden pääotsikon alle “Pelon sanoittamisen ja muistamisen tavat” sekä “Pelon kohteet sotamuisteluissa”. Lopuksi kokoan yhteen, miten pelko ilmenee muisteluissa.

¹⁴ Kivimäki 2025, 7.

2 Pelon sanoittaminen ja muistamisen tavat

2.1 Pelon kuvaaminen suorasti ja epäsuorasti muistelmissa

Pelkoa sanoitetaan muistelmissa suorasti, mutta se jää vähemmälle. Syvyyttä tunteisiin kirjoittajat lisäävät, jotta pystyvät ilmaisemaan sekä tekemään itsensä ja havaintonsa näkyväksi.¹⁵ Muisteluissa kuvataan pelkoa suorasti sillä tavalla, että kerrotaan pelosta ja siihen liittyvistä asioista suoraan itse pelkona, eikä käytetä silloin kiertoilmauksia kuvaamaan sitä. Rakentamalla johdonmukaisen kertomusten sarjan tyypillisesti kirjoittajat kykenevät ilmaisemaan siinä itseään selkeästi. Vaikeiden tai mahdottomien asioiden unohtaminen voi saada aikaan voimakkaita tunteita, jotka liittyvät merkityksellisiin elämänvaiheisiin sodan aikana. Kertojasta saattaa tuntua mahdottomalta ilmaista voimakkaita tunteita, kuten pelkoa eksplisiittisesti, koska se saattaa olla niin herkkä tunne. Tunnepitoisista ajatuksista kertojat saattavat harjoittaa itsesensuuria. Tämäntapainen kerrontatyyli asettaa tutkijoille haastavaa aineistoa.¹⁶ Aineistosta on tämän pohjalta haastavaa löytää suoria ilmauksia pelon tunteeseen.

Teoksessa henkilöt kuvaavat omaa kokemusta talvi- ja jatkosodan ajalta, mikä on hyvin henkilökohtaista muistelua. Vanhoissa kertomuksissa pelko on yksi yleisimmistä tunteista. Sitä ei ilmaista useimmiten suoraan, vaan epäsuorasti ja hienovaraisesti.¹⁷ Pelkoa ei sanoiteta kaikissa tilanteissa suoraan. Jokainen muistelee omalla tavallaan pelkoa. Sota ja Rauma teoksessa esimerkiksi lehtori Gunnar muistelee hyvin kuvailevasti tapahtumia, kuten esimerkiksi “Sumuisena kolkkona iltapäivänä karkottaa hälytyssireenin ulvova ääni rauhallisen kaupungin asukkaat ulos kodeistaan metsiin ja sirpalesuojiiin.”¹⁸ Hyvin yksilöllistä ja arkipäiväistä on menneisyyden ja elämäkokemusten kertaaminen. Se voi olla myös osa jokapäiväistä toimintaa tai luonnollista mielikuvitusta sekä jopa pakonomaista asioiden mieleen tulemistä joissakin tapauksissa.¹⁹ Sodan aikana joukkueenjohtajat eivät halunneet tarpeettomasti pelästyttää muita, joten muistelmissa kuvataan osittain heitä myös hiljaisiksi ja rauhallisiksi. He saattoivat olla paremmin perillä asioista kuin muut.²⁰ Tämä saattoi vaikuttaa myös siihen, että sotilaiden pelkoa ei niin paljoa mielialoissa näkynyt eikä muistelijat kerro tarkemmin, vaikuttiko tämä pelon tunteeseen.

¹⁵ Latvala & Laurén 2012, 130.

¹⁶ Latvala & Laurén 2012, 128, 129, 130.

¹⁷ Latvala & Laurén 2012, 131.

¹⁸ Vainio & Norokorpi 2008, 50.

¹⁹ Ukkonen 2000, 11.

²⁰ Vainio & Norokorpi 2008, 583.

Tutkimuksessa mieliala oli maanpuolustuksen näkökulmasta kertausharjoituksiin lähdetessä suorastaan loistava, vaikka aseistus ja muu varustus oli puutteellinen, ei se ollut masentanut miesten mieliä.²¹ Muistelmissa käy ilmi se, että sotautiseen komppania reagoi rauhallisesti, eikä hermoromahdusta uutinen vielä kenessäkään aiheuttanut, vaikka asiasta käytiin vilkasta keskustelua.²² Tästä voi päätellä sen, että suoranaista pelkoa ei näkynyt, kun uutinen sodasta tuli, mutta vilkkaan keskustelun perusteella saattoi olla jonkinlaista pelkoa myös ilmassa. Kotiin alkoi saapua kenttäpostia sodan alkamisen jälkeen vähän sekä yleensä kotiin jääneiden joukossa viestien myönteinen sävy hälvensi huolia.²³

Yksilöllisiä kokemuksia sekä kulttuurisia merkityksiä auttaa tunteiden tutkiminen ymmärtämään, joita ihmiset liittävät erilaisiin tapahtumiin. Tunteet eivät kuvaa vain menneisyyttä sota-ajan muistoissa, vaan sitä miten ihmiset tulkitsevat nykyhetkessä menneitä tapahtumia.²⁴ Pelkoa voi havaita myös jännityksen ja levottomuuden kautta. Kesällä 1941 lähdettiin jatkosotaan monenlaisissa tunnelmissa. Erilaisiin järkeviin ja vähemmän järkeviin laskelmiin perustui usko sodan lyhyteen eri kansalaispiireissä.²⁵ Muistelmissa jännitystä ja levottomuutta on havaittavissa, kun annettiin ilmahälytyksiä. Muistelmissa kerrotaan kuinka ensimmäisillä kerroilla kukaan ei tiennyt mitä olisi pitänyt tehdä ja se lisäsi hermostuneisuutta, ja kaikki juoksivat sinne tänne. Myös mainitaan, että kaikki varmasti pelkäsivät ja pelko lisäsi epätietoisuutta.²⁶ Tämän perusteella muistelmissa pelko ilmenee jännityksenä, levottomuutena sekä epävarmana käyttäytymisenä. Pelko ei ilmene suoraan sanoitettuna, vaan myös epäsuorasti tilanteiden vakavuuden, tunnelmien sekä ihmisten käyttäytymisen kautta.

Vaikka pelkoa ei sanottaisi suoraan, voi tilanteen vakavuudesta huomata myös pelkoa. Sotaan liittyi pelon tunne toivon lisäksi. Lyhyteen haluttiin uskoa, koska kaatuneita tulisi muuten paljon. Kohtalo saattaisi osua omalle tai läheisen kohdalle.²⁷ Muistelmissa tilanteen vakavuus ilmenee kuvailemalla. Muistelmissa kirjoitetaan esimerkiksi “Kauhun ilme kasvoillaan kantavat äidit sylissänsä pienokaisiaan mukanaan”.²⁸ Tässä ei suoraan kerrota

²¹ Ahto 1989, 69.

²² Vainio & Norokorpi 2008, 546.

²³ Ahto 1989, 69.

²⁴ Latvala & Laurén 2012, 132.

²⁵ Pajari 2018, 406.

²⁶ Vainio & Norokorpi 2008, 68.

²⁷ Pajari 2018, 406.

²⁸ Vainio & Norokorpi 2008, 50, Gunnar.

pelosta, mutta kauhua kuvailemalla voidaan aistia, että ihmiset pelkäsivät, kun sota alkoi. Pelkoa omasta kohtalosta muisteluaineistoissa kuvataan esimerkiksi sillä tavalla, että sotilaat kävivät omissa mielissään sitä, koska itse makaa maassa toisten töllisteltävinä.²⁹ Tämä oli yksi pelkoon liittyvä ajatus itse taisteluiden aikana sekä siinä kohtaa kun siirryttiin paikasta toiseen. Muistelmissa epäsuorasti tilanteiden kuvailun, mielikuvien sekä kokemusten kautta on havaittavissa pelkoa, joka liittyy omaan tai läheisen kohtaloon.

2.2 Pelon jälkikäteinen tulkinta sekä muisteluiden muokkaama vaikutus

Traumaattisten oireiden yhdistyminen negatiivisiin tai positiivisiin maailmankuvaan liittyviin oletuksiin on suuria yksilöllisiä eroja. Selviytyjien itsetuntoa voi suojella sekä tukea henkistä selviytymistä, kun on kyky kokea väkivaltaa. Menetyksellisinä ja yhdenmukaisina oman identiteetin, perusoletusten sekä tulevaisuuden odotusten kanssa liittyy trauman käsittelyyn.³⁰ Tämä vaikuttaa siihen, miten jälkikäteinen tulkinta vaikuttaa ja muokkaa muisteluita. Erittäin voimakkaita tunteita ja jälkikäteen epärealistisilta vaikuttaneita tavoitteita liittyi pohjimmiltaan Suur- Suomen suureen unelmaan.³¹ Muistelmissa kuvataan, kuinka sota-aikana määränpään lähestyessä ryske koveni sekä ajateltiin, että ratkaisu ei voinut olla enää kaukana.³² Pelkoa ei juurikaan huomaa muistelmissa enää sodan loppuvaiheessa sillä pohdin sitä, että jatkuvaan pelkoon jollakin tavalla totuttiin. Pelon ilmeneminen tai vaimeneminen voi tukea henkistä selviytymistä sodan loppuvaiheessa, mutta se on yksilöllinen tapa liittää traumaattiset kokemukset omaan maailmankuvaansa.

Muisteluksissa käy ilmi myös se, että pelko voi ilmetä myös jälkeinpäin. Muistelmissa ei toisaalta käy ilmi sitä, nouseeko pelon tunne haastatteluhetkellä uudestaan. Särkilahden muistelmissa kuvataan sitä, kuinka vaihtoon pääsemisen jälkeen ei uni tullut heti. Silloin mielessä käy ajatuksissa sota tilanteisiin liittyviä asioita, kuten maataistelukone, joka ampui kauempana. Särkilahti kuvaa kokemustaan tällä tavalla “Silloin minulle tuli sellainen olo, etten voi mitenkään kestää, jos sota jatkuu vielä huomenna. Tämä tunnetila meni ohi, mutta se jäi mieleen esimerkkinä, miten pelko voi kohdata miehen.”³³ Tästä huomaa sen, että pelko voi myös ilmestyä jälkikäteen taistelun jälkeen vapaa-ajalla ja vaikuttaa näin omaan mieleen.

²⁹ Vainio & Norokorpi 2008, 583

³⁰ Kivimäki, Liski & Taskinen 2025, 10.

³¹ Kivimäki 2014, 313.

³² Vainio & Norokorpi 2008, 583.

³³ Vainio & Norokorpi 2008, 280.

Pelko voi nousta esiin jälkikäteen sekä vaikuttaa ihmisen mieleen vielä tilanteen päätyttyä eikä vaikka itse vaaratilanteissa.

Muistitietoaineistoa on pitkään pidetty folkloristiikassa yksilöllisenä, vapaamuotoisena sekä jatkuvuutta vaikka olevana sekä myös periaatteessa tosiasioissa pitäytyvänä.³⁴ Muisteluissa kuvataan sitä, kuinka sodan alkamisen aikoihin radiosta kuunneltiin tarkkaan, mitä on tapahtumassa. Etenkin talvisodan aikana, kun hyökkäämättömyyssopimus oli irtisanottu. Vaahtoranta kuvaa omia tunnelmiaan seuraavalla tavalla “Puolan sodasta oli saatu sen verran tietoja, että tiedettiin millaista nykyaikainen sota voi olla. Silloinen tunnelma on painunut mieleen ja säilyy siellä.³⁵ Vaahtorannan muisteluista sota- aikana pystyy huomaamaan sen, että hän keskittyy kuvailemaan siihen aikaan sodan alkua hyvinkin yksilöllisesti sekä tosiasioissa pitäytyvänä. Muistelussa käy ilmi se, kuinka Vaahtoranta lieventää omissa muistelmissaan pelon tunnetta, kun kertoo siitä ajasta. Hän on saattanut myös myöhemmin ymmärtää tilannetta paremmin, koska hän oli sodan alkamisen aikaan nuori. Tämä saattaa vaikuttaa hänen muistelmissaan siihen, että hän ei mainitse pelkoa paljoa.

Puheiden, tiedoitusvälineiden sekä omien kokemustensa ja oman maailmankuvansa perusteella ihmisten oli päätettävä, millainen tulevaisuus olisi ja miten pian se alkaisi. Keskeine tapa kertoa kansalaisille olivat valitajohdon lukuiset puheet siitä, mistä sodassa oli kyse ja mitä siitä saattoi odottaa. Tuntemalle tilanteelle uusi sota ei ollut vain itsestään selvää jatkumoa, vaan myöhemmin sitä tuli perustella odotettavissa olevalla tulevaisuudella sekä myös erilaisilla taustoilla. Etusivulla sanomalehdissä usein julkaistiin radioidut puheet. Puheiden kantavuutta tämä lisäsi, mutta sanomalehtiä ei kaikille tullut eikä myöskään ollut radiota.³⁶ Muistelmissa kuvataan paljon, sitä, kuinka sotaa osattiin odottaa, mutta kukaan ei osannut varmaksi sanoa mitään. Etenkin jatkosodassa oltiin omien kokemusten pohjalta menossa sotaan sekä oli vain pääteltävä milloin sota alkaisi. Muistelmissa kuvataan hyvin vähän tiedotusvälineiden osuutta sodan alkamiseen ja siitä ilmoittamiseen kansalaisille. Epävarma sekä puutteellinen tieto sodan alkamisesta pakotti ihmiset tukeutumaan omiin kokemuksiinsa ja tulkintoihin, mikä lisäsi epävarmuutta. Tästä päästään pelon kohteisiin sotamuistelmissa.

³⁴ Ukkonen 2000, 12.

³⁵ Vainio & Norokorpi 2008, 250.

³⁶ Pajari 2018, 394, 397.

3 Pelon kohteet sotamuisteluissa

3.1 Taistelutilanteessa aiheutuneet pelon tunteet

Muistelmissa kerrotaan siitä, kuinka sota askarruttaa kokemattomia sekä miten pelkoa rintamalla koetaan. Silloin ihmisen itsesuojeluvaisto toimii joka tapauksessa, vaikka hengenvaara on koko ajan läsnä.³⁷ Summan alueen Suokan läntisessä puolustuslohkossa raumalaiset olivat etulinjavastuussa. Torjuntavoittoa Suokankaalla ei saatu helpolla, koska loholla puolustajat kokivat raskaat tappiot, kuin myös raumalaiset.³⁸ Pelon kohteena muistelmissa käy ilmi myös sotatoiminta sekä etenkin taistelutilanteet. Muistelmissa kerrotaan, kuinka pelätä ei ehdi itse taistelutilanteessa. Silloin pitää toimia niin kuin vaisto sanoo tai kuin on opetettu. Särkilahti pohtii muistelmissaan sitä, onko itse toiminnassa sitten pelkoa. Särkilahden muistelmassa kerrotaan suoraan, että “kai se alitajuisesti on sitä, mutta toisaalta se pakottaa ihmisen toimimaan”.³⁹ Tämän mukaan pelkoa on myös itse toiminnassa, mutta se tulee vähemmän itse sota-aikana esille.

Pataljoonat oli yleensä koottu nuorista varusmiehistä, joilla ei ollut huolta omasta perheestä sekä saamiaan käskyjä he olivat vähemmän taipuvaisia arvioimaan kriittisesti. Heillä säilyi taistelu motivaatio korkeana hyökkäysvaiheen loppuun saakka.⁴⁰ Muisteluissa kerrotaan, kuinka jännittäviä paikkoja oli ensimmäinen taistelu. Vastustaja ei antanut edes toivottomassa tilanteessa milliäkään periksi.⁴¹ Kulloisenkin nykyhetken näkökulmasta olosuhteita, ihmisiä ja tapahtumia arvioidaan ja tulkitaan muistelu ja muistelupuheista.⁴² Vaikka nuoret varusmiehet eivät olleet huolissaan omista perheistään, joita kaikilla ei ollut taistelun aikana, mutta he olivat jännittyneitä ja peloissaan kohdatessaan ensimmäisen taistelun. Toisaalta muistelmista käy ilmi se, että he olivat huolissaan vanhemmistaan sekä muista perheenjäsenistään.

Sotaan lähteminen ei ollut helppoa, kun talvisodan kokemukset olivat elävinä mielessä. Poikkeuksellinen ajanjakso oli jatkosodan alku suomalaisessa toisen maailmansodan kuvassa. Tuoreessa muistissa oli talvisodan raskaat kokemukset, joten lähdettiin jatkosotaan tietäen modernista sodankäynnistä. Jatkosodassa on kieltäytymistä ja karkuruutta tunnettu enemmän kuin talvisodassa.⁴³ Muisteluista käy ilmi se, että karkuruutta on ollut talvi- ja jatkosodassa.

³⁷ Vainio & Norokorpi 2008, 279.

³⁸ Vainio & Norokorpi 2008, 62

³⁹ Vainio & Norokorpi 2008, 279 (Särkilahti).

⁴⁰ Kivimäki 2014, 282.

⁴¹ Vainio & Norokorpi 2008, 139, Madetojan muistelut.

⁴² Ukkonen 2000, 40.

⁴³ Pajari 2018, 394, 396.

Aalto muistelee omissa muistelmissaan, että “Muutamia lähti karkuun ja 5 miestä pääsi Raumalle saakka. Miten sekin mahtoi onnistua, kun pojilla oli mukanaan reput ja aseetkin.”⁴⁴ Muisteluissa ei suoraan kerrota johtuuko karkuruus pelosta, mutta se saattaa olla yksi syy karkuruuteen. Vaikka pelkoa ei mainita muisteluissa suoraan syynä karkuruuteen, se saattaa vaikuttaa silti karkuruuden ilmiöön sota-aikan.

Karkuruus- ja tottelemattomuusilmiöt kasaantuivat juuri myös jatkosodan hyökkäysvaiheessa. Kaatuneiden ja haavoittuneiden lukumäärät laskivat huomattavasti kesästä, joten asiaa ei voi selittää pelkästään taistelutappioilla.⁴⁵ Muisteluissa tulee esille se, että olosuhteet taisteluissa olivat kehnot, mikä aiheutti pakokauhua sekä karkuruutta. Loppua kohden ne kuitenkin vähenivät, mutta ilmestyivät uudelleen.⁴⁶ Tästä voi päätellä sen, että pelko omasta kohtalosta saattoi aiheuttaa karkuruutta.

Itse sodan taisteluissa pelkoa aiheutti myös oma kohtalo, jota ei ehtinyt miettimään, kun oli jotakin tehtävää. Muistelmissa käy ilmi myös se, että haavoittuneiden auttaminen sekä kaatuneiden kokoaminen aiheutti pelkoa. Muistelmissa kirjoitetaan esimerkiksi näin, että “Tunnelma ei suinkaan parantunut polun viereisestä näyestä. Siinä makasi tavallista enemmän omia kaatuneita, joita ei ollut kyetty toimittamaan pois. Oli masentava ja inhottava näky.”. He lakkasivat pelkäämästä, kun saivat tehtäviä.⁴⁷ Kyse karkuruudessa oli varmasti molemmista siitä, että ne olivat kannanotto valloitus sotaan vastaan tai enemmän tilannesidonnainen reaktio odotettuja taistelutappioita vastaan.⁴⁸

3.2 Jatkuva epävarmuus ja odotus sodasta

Kaikkien armeijakuntien tilanneselostuksessa ilmenee se, että odotus aiheutti ärtymystä sekä palveluhaluttomuutta. Pelko ilmenee osittain myös muistelukertomuksissa jatkuvana odotuksena ennen taisteluihin lähtöä. Muisteluissa kerrotaan siitä, kuinka ylimääräisiin harjoituksiin lähdettiin, mutta lähdön hetkellä sodan syttymistä ei vielä uskottu. Suurena vääryytenä Suomessa koettiin Neuvostoliiton hyökkääminen. Kun havaittiin Neuvostoliiton kehittävän voimakkaasti Hangon tukikohtaa, lisäsi se huolestumista. Hangon tukikohta oli jouduttu vuokraamaan venäläisille talvisodan rauhan perusteella. Suomalaisten kannalta

⁴⁴ Vainio & Norokorpi 2008, 118 (Aalto).

⁴⁵ Kivimäki 2014, 281.

⁴⁶ Vainio & Norokorpi 2008, 579.

⁴⁷ Vainio & Norokorpi 2008, 275, 583.

⁴⁸ Kivimäki 2014, 269.

tilanne oli pelottava.⁴⁹ Virallisesti koko jatkosodan aikana ei määritelty päämääriä.⁵⁰ Tässä huomaa hyvin sen, kuinka merkkejä sodan syttymisestä oli, mutta ihmisten täytyi vain odottaa mitä tapahtui. Tämän perusteella pystyy huomaamaan myös pelon tunteen, vaikka sitä ei suoraan kirjoitettaisikaan muistelmissa.

Pelko muisteluissa ilmenee myös epäsuorasti sillä tavalla, että sotaa osattiin odottaa. Käy ilmi se, että itänaapurin kanssa neuvoteltiin, joten talvisodan syttymistä odotettiin. Kerrotaan myös siitä, kuinka mistään ei mitään varmaksi tiedetty, mutta jokainen vaistosi mitä piti tuleman. Mieliala oli myös koko kaupungissa sekä kaveripiirissä alakuloinen, koska jokaista sota liippasi läheltä.⁵¹ Toisaalta Ahdon artikkelissa kerrotaan kuinka miehet ovat täyttäneet annetut käskyt vastuun ja velvollisuudentuntoisina. Mieliala oli ollut myös jämerä ja tyyni. Niskoitteluista ja nurjamielisyydestä on poikkeustapauksessa rangaistu.⁵² Tästä voi päätellä sen, että vaikka alussa pelko näkyy, silti sotaan kuitenkin suhtauduttiin vähemmän pelokkaasti. Sekä myös epäsuorasti ennakoivana tunnelmana ja alakuloisuutena, mutta velvollisuudentunto ja kurinalaisuus voi peittää pelon tunnetta, koska jos esimerkiksi niskoitteli, silloin saattoi saada rangaistuksen.

Muistelmissa odottamisen pelko ilmenee myös sillä tavalla, että tilanne voi olla mikä tahansa, kun lähdetään sotaan. Sitä ei voi kuin vain odottaa, että mitä tulee taisteluissa vastaan. Särkilahti kuvailee odottamisen pelon tilannetta niin, että pelkoa koetaan siinä tilanteessa, jos lähdetään etulinjaan outoihin paikkoihin tai joukko, joka on reservissä, hälytetään paikkaan, mistä ei tiedä etukäteen mitään. Särkilahti kuvailee muistelmissaan esimerkiksi ”Se on ensimmäinen oire, joka kertoo, että tulevaisuus on epävarma. Tilanteen arvostelee mielessään sellaiseksi, että siitä voi tulla mitä tahansa”.⁵³

Pelko ilmenee myös ennakoivana pelkona ennen taistelua. Muistelmissa kirjoitetaan siitä, kuinka illalla tulleessa käskyssä sanotaan, mitä seuraavana päivänä pitäisi tehdä. Silloin alkaa laskemaan mahdollisuuksiaan ja arvelemaan miten tulee käymään. Muistelmissa kirjoitetaan esimerkiksi ”Silloin ei oikein tahdo nukkuakaan. Pelon tunne jatkuu siihen saakka, kun toiminta alkaa. Tätä pelkoa pidän vaikeimpana”.⁵⁴ Kivimäki ym. kirjoittavat artikkelissaan

⁴⁹ Vainio & Norokorpi 2008, 49, 87, 89, 90.

⁵⁰ Pajari 2018, 394

⁵¹ Vainio & Norokorpi 2008, 176, Kuroma.

⁵² Ahto 1989, 97.

⁵³ Vainio & Norokorpi 2008, 279 (Särkilahti).

⁵⁴ Vainio & Norokorpi 2008, 279, Särkilahden suora sanonta.

siitä, kuinka kuolemantapauksia ja fyysisiä vammoja, jotka ovat kirjattu lääketieteellisiin raportteihin on helpompi tutkia kuin sodan aiheuttamia henkisiä haavoja.⁵⁵

Joukkojen osalle tulleesta rasituksesta johtui ensisijaisesti rintamajoukkojen mielialojen vaihtelu etenkin kesän, ja erityisesti syksyn 1941 aikana. Kun he pääsivät lepoon, mielialat paranivat.⁵⁶ Muistelmissa kirjoitetaan siitä, kuinka suhteellisen rauhallisesti meni tammikuu suokankaalla, mutta vihollinen teki kuitenkin pieniä hyökkäyksiä ja piti jatkuvasti hereillä suomalaiset. Vastustaja pyrkii näin murtamaan puolustajien henkistä ja fyysistä jaksamista. Kerrotaan myös siitä, kuinka pelko saattaa olla jatkuvaa, mutta merkityksetön asia osan aikaa. Täytyy myös käyttäytyä niin, ettei synny vaaratilanteita.⁵⁷ Tästä pystyy päättämään sen, että psyykinen kuormitus saattoi myös aiheuttaa rintamalla pelon tunnetta, koska piti olla koko ajan jatkuvasti hereillä.

3.3 Sodan laajemmat pelot: koti, tulevaisuus, arjen olosuhteiden epävarmuus sekä yksinäisyys

Majoitusolojen yksipuolisuus, väsymys ja tyytymättömyys olevia oloja kohtaan lisäsi kotiutumisen odottamista. Myös niukka ruoka, tupakkapula sekä huonot uutiset ja pienet viihtymismahdollisuudet.⁵⁸ Muisteluissa kuvataan taisteluiden olosuhteita. Oloja kuvaillaan esimerkiksi niin, että teitä ympäröi pelot eikä suojaa ollut missään. Aalto muistelee muistelmissaan sitä, kuinka he juoksivat Ollin kanssa pelloille vasemmalle puolelle, vaikka suojaa se ei tarjonnutkaan. Myös ympäristössä oli vaaran paikkoja, kuten miinoitettu-kylttejä.⁵⁹ Olosuhteiden kuvaamisesta pystyy päättämään sen, että sodassa olevat ihmiset kokivat pelkoa myös oloistaan.

Huolta ja pelkoa sekoittui toiveikkuuden tunteeseen kotirintamalla sodan syttymisestä. Melko rauhassa voitiin elää kotirintamalla pommituksista huolimatta ilman pelkoa vihollisen vyörymisestä yli rajojen. Kauempana idässä käytiin sotaa. Rintamalta kantautuvat uutiset kaatuneista aiheuttivat tunnelmaan latistusta, koska kokonaan ei voitu peittää tietoa kaatuneiden runsaudesta.⁶⁰ Muistelmissa huomaa pelon siitä, kuinka ennen sotaa mietittiin, miten oman kodin käy sodassa. Myös täytyi miettiä jäämistä kotirintamalle, kun sota oli

⁵⁵ Kivimäki, Liski & Taskinen 2025, 8.

⁵⁶ Pajari 2018, 396.

⁵⁷ Vainio & Norokorpi 2008, 116, 279.

⁵⁸ Ahto 1989, 317.

⁵⁹ Vainio & Norokorpi 2008, 578, Aallon muistelmat.

⁶⁰ Pajari 2018, 396.

lähellä. Kodin menettäminen mainitaan myös muistelmissa sekä se, että Karjala pitää luovuttaa Neuvostoliitolle. Käy ilmi myös se, että lemmikit huolettivat erityisesti, kun ne piti jättää.⁶¹ Esimerkiksi kodin ja lemmikin menettämisestä pystyy päättämään, että ihmiset pelkäsivät myös ennen sotaa kotonaan sekä kotirintamalla että sodassa.

Epätasa-arvoisiin kokemuksiin sodan aikana johti se, että miehet jaettiin järjestelmän perusteella erilaisiin tehtäviin ja velvollisuuksiin. Epätasa-arvoisiin kokemuksiin vaikuttivat se, että määrättiin osa suuremman taisteluriskin tehtäviin ja aselajeihin, kun taas osa määrättiin vähäriskisiin tehtäviin.⁶² Muistelmissa ilmenee sitä, että jäätiin taisteluiden keskellä yksin. Aalto kuvaa omaa kokemustaan jatkosodan aikana “Siitä huolimatta yritin eteenpäin ja pois. Keskitys oli kuitenkin niin ankara ja pelko niin suuri, että käsitin riskin liian suureksi.”. Silloin valtasi myös kranaatinkauhu, joka oli pakokauhuakin kamalampi.⁶³ Tämän perusteella voi päätellä sen, että yksin jäämisessäkin on havaittavissa pelkoa varsinkin, kun jää keskelle taisteluita yksin.

Vihollisen täydellisen tuhoamisen fantasiat sekä sodan lyhyiden kuvitelmat viittaavat poikkeuksellisiin ajatuksiin sekä aikaan, jota elettiin Suomessa. Taistelut olivat paikoin raskaita samoin tappiot.⁶⁴ Muistelmissa kuvataan sitä, kuinka vastustaja hyökkää ylhäällä heidän korsun takana. Heidän oli lähdettävä, vaikka he olivat aiemmin ihmetelleet sitä pitäisikö heidän lähteä, koska lähetti oli viipynyt jossain.⁶⁵ Pelkoa voi havaita myös siitä, kuinka poikkeuksellisessa tilanteessa sotilaat välillä olivat. Toisaalta käy ilmi myös se, että vastustaja yritti myös tuhota suomalaisten kohteita, joten se saattoi aiheuttaa sotilaissa myös jonkinlaista pelkoa, jota ei myöskään suoraan sanota muistelmissa. Heidän käyttäytymisessään, että kokemuksissaan taistelutilanteissa vaikutti poikkeukselliset olosuhteet, raskaat taistelut ja vihollisen uhan synnyttämä pelko sotilaissa.

Talvisodan päättyminen suuriin aluemenetyksiin oli katkera pala epärealistisiin toiveajatelmiin nähden.⁶⁶ Taistelut olivat paikoin raskaita etenemisestä huolimatta sekä myös tappiot.⁶⁷ Muistelmissa ennen tappioita käy ilmi myös se, että uudet sotilaat olivat tiedostamattomia asioista esimerkiksi siitä, miten ydinpommi räjähtää. Komppanianpäälliköt joutuivat ydinpommien kohteeksi uusien sotilaiden huolimattomuudesta johtuen, ja silloin

⁶¹ Vainio & Norokorpi 2008, 250, 282, 283, 287.

⁶² Kivimäki, Liski & Taskinen 2025, 9.

⁶³ Vainio & Norokorpi 2008, 577, Aalto.

⁶⁴ Pajari 2018, 396.

⁶⁵ Vainio & Norokorpi 2008, 616.

⁶⁶ Kivimäki 2014, 264.

⁶⁷ Pajari 2018, 397.

pelästyttiin. Muistelmissa kerrotaan esimerkiksi “ Ettekö te halvatun kokeneet upseerit saa suutanne auki? Olisitte antaneet minut tehdä suuren munauksen pukahtamatta sanaakaan.”⁶⁸ Tämän perusteella myös oli havaittavissa pelkoa, koska uudemmat sotilaat eivät tienneet kaikkea, joka saattoi saada heidät pelkäämään myös komppaniapäälliköiden puolesta.

Salmi kuvaa muistelmissaan sitä, kuinka rakennuksen lähellä räjähti kranaatti ja sai ikkunat säpäleiksi. Tämä aiheutti myös hätäännystä. Talon rysähtäminen sekä hirveä jymäys sai hänen korvansa lukkoon. Äkkinäisyyden takia ei ehtinyt edes hypätä pystyyn. Hävitystä ja kauhistusta näkyi ympärillä. Yritettiin auttaa tovereita ulos.⁶⁹ Tästä huomaa sen, kuinka raskaita tappiot olivat sekä rakennusten ja ihmisten menettäminen. Muistelmissa huomaa sen, kuinka vaikka oli hätäntynyt niin silti tapahtumien kuvailun perusteella voi päätellä, että äkkinäisyyden perusteella pelkoa ei juurikaan ehtinyt miettimään.

⁶⁸ Vainio & Norokorpi 2008, 269.

⁶⁹ Vainio & Norokorpi 2008, 623, Salmi.

4 Pelon ilmeneminen

On haastavaa eritellä talvi- ja jatkosodan pelon kohteita tietyn sodan aikana, joten olen tutkinut pelkoa yleisemmällä tasolla molemmista sodista. Sekä talvi- että jatkosodan pelko osittain näyttäytyy samanlaisena, mutta siellä on myös eroavaisuuksia esimerkiksi sodan näkyminen eri tavalla sekä sodan päättymisen. Tutkimuksissa käy ilmi se, että pelkoa kuvataan muistelmassa osittain todella vähän, mutta muutamat henkilöt sanoittavat jälkikäteisissä muistelukertomuksissa talvi- ja jatkosodan pelosta myös hyvin tarkasti.

Toisaalta on huomattavissa muistelukertomuksista myös se, että ihmiset kuvaavat sota-aikaa sillä tavalla, että pelkoa ei paljon ole havaittavissa, koska kuvaavat sitä, että he ovat tyyniä ja rauhallisia suhtautumaan sota-aikaan, etenkin jatkosotaan. Pelkoa sanoitetaan jälkikäteisissä muistelukertomuksissa talvi- ja jatkosodassa siten, että paljon pelkoa ilmaistaan epäsuorasti ja se ilmenee kiertoilmauksia. Epäsuorasti pelkoa ilmaistaan myös muiden tunteiden sekä tilanteiden vakavuuden kautta. Pelkoa sanoitetaan myös jälkikäteisen tulkinna sekä muisteluiden muokkaamisen vaikutuksesta. Pelkoa kuvattiin muistelmassa myös trauman sekä myöhemmän ymmärryksen vaikutuksen kautta sekä jälkeinpäin taisteluiden jälkeen. Muistelmassa käy ilmi myös se, että pelkoa voidaan esittää myös erilaisten mielialojen avulla ja päätellä siitä, miten pelko ilmenee sota-aikana.

Osa muistelijoista kuvaa myös hyvin tarkasti mistä pelko on silloin sota-aikan tullut. Erilaisia pelon kohteita ovat olleet esimerkiksi taistelutilanteissa aiheutuneet pelon tunteet sekä sodan laajemmat pelot, kuten esimerkiksi perhe, koti sekä olosuhteet. Muistelijoiden kertomuksissa tulee esille myös esimerkiksi pelko lemmikkien menettämisestä, jos niitä ei ole voinut ottaa mukaan. Pelon kohteita ovat olleet myös esimerkiksi paikat, joihin on täytynyt lähteä palvelemaan eikä ole saanut tietoa etukäteen sekä erilaiset sotatilanteet ja niiden ennakointi ovat olleet pelon kohteena sekä myös itse toiminta. Pelko kohdistui muistelijoiden kertomuksissa myös epävarmuuteen sekä jatkuvaan odottamiseen. Muistelmassa käy ilmi myös se, että epätietoisuus tulevaisuudesta lisäsi pelon tunnetta, sillä kaikki varmasti pelkäsivät jollakin tavalla.

Lähteet

Muistelma-kokoelma

Vainio, Markku & Norokorpi, Ilpo (toim.): *Sota ja Rauma: Raumalaisten muisteluksia talvi- ja jatkosodan päiviltä sieltä jostakin ja kotirintamalta*. Rauman isänmaallisen perinteen toimikunta, Rauma 2008.

Tutkimuskirjallisuus

Ahto, Sampo: *Talvisodan henki: Mielialoja Suomessa talvella 1939-1940*. Suomen Sotatieteellisen Seuran julkaisuja no 17, 1989.

Hoffenaar, Jan: *New Military History*. In: Sookermany, A.M. (eds) *Handbook of Military Sciences*, 2021, 1-14.

Kinnunen, Tiina & Kivimäki, Ville: *Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä: toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstutkimuksissa*. Uusi sotahistoria. Toim. Anu Lahtinen. *Historiallinen aikakauskirja*, 4/2018, Vol 116 Nro 4, 373-383.

Kivimäki, Ville: *Rintamamiesten Suur-Suomi: odotukset, kokemukset ja tunteet jatkosodassa*. Luvattu Maa: Suur-Suomen unelma ja unohdus. Toim. Sari Näre & Jenni Kirves. *Johnny Kinga*, 2014, 261-319.

Kivimäki, Ville., Liski, Virva & Taskinen, Ilari: *Predisposed vulnerabilities and survival among the Finnish soldiers of World War II: historical life course approach*. *Frontiers in Sociology*, 03 January, 2025, 1-12.

Kontkanen, Jenni: *Talvi- ja jatkosodan psyykkinen vaikutus suomalaiseen perheeseen: Isä lasten kertomuksissa*. Historian kandidaatintutkielma, Tampere, 2023.

Latvala, Pauliina & Laurén, Kirsi: *The Sensitive Interpretation of Emotions: Methodological Perspectives on Studying Meanings in Written Life-Historical Narratives*. Teoksessa Frog & P. Latvala (Eds.), *Approaching Methodology* (pp. 126-135). A Special Issue of RMN Newsletter 2012.

Pajari, Ilona: *Lyhyen sodan ja suuren tulevaisuuden odotus Suomessa kesällä 1941*. Uusi sotahistoria. Toim. Anu lahtinen. Historiallinen aikakauskirja, 4/2018, Vol 116 Nro 4, 394-407.

Taskinen, Ilari: *Kokemuksista ylirajallisuuteen: Sotahistorian uudet virtauksen ja kansainväliset keskustelut 1990-luvulta tähän päivään*. Uusi sotahistoria. Toim. Anu Lahtinen. Historiallinen aikakauskirja, 4/2018, Vol 116 Nro 4, 384-393.

Ukkonen, Taina: *Menneisyyden tulkinta kertomalla*. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomusten tuottamisprosessina. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Liitteet

Liite 1. Henkilöt⁷⁰

Armas Siuru oli 15-vuotias Talvisodan syttymisen aikaan. Taisteli jalkaväkirykmentin 49 joukko-osastossa.

Pauli Madetoja, joka syntynyt vuonna 1922. Hän taisteli jatkosodan JR 2:n rivissä Syvärillä.

Eino Seikkula syntynyt vuonna 1919. Taisteli JR 8, Jalkaväkirykmentin kahdeksannessa toisessa pataljoonassa.

Reino Kuromaa oli 13-vuotias talvisodan alkaessa. Toimi 7. sotasairaalassa lähettinä ja jatkosodan aikana sorvasi Rauma-Raahessa KRH:n kranaatteihin panospesiä.

Eho Vaahtoranta syntynyt vuonna 1925. Opetti sotasairaalan autokuskeja ajamaan pitkillä sisu-linjureilla sota-aikana.

Osmo Särkilahti syntynyt vuonna 1921. Särkilahti toimi JR 56:n kolmannessa pataljoonassa ja sen 11. komppanian ryhmänjohtajana vuonna 1942.

Lauri Itämies syntynyt vuonna 1916. Toimi sota-aikana jalkaväkijoukkueen johtajana ja vs. komppanianpäällikkönä Summan Suokannassa Karjalan kannaksella.

Tauno Aalto syntynyt vuonna 1925. Toimi radistina Äyräpäässä koko Sillanpääasema- vaiheen ajan.

Viljo Salmi syntynyt vuonna 1903. Talvisodassa taisteli JR 8:n porilaispataljoonan riveissä Summan Lähteen loholla.

⁷⁰ Vainio & Norokorpi 2008, teoksen henkilöt kirjassa esiintymisjärjestyksessä, jotka on otettu tutkielmaan mukaan.